

Foto: Anda van Riet

FORMATIEF EVALUEREN

Meer leerlingbetrokkenheid en betere resultaten

Formatief evalueren staat in de belangstelling. Maar wat is het precies, hoe werkt het in de klas en kan het in alle klassen en bij elk vak toegepast worden? In dit artikel volgen voorbeelden van een aantal praktische technieken voor zowel de mvt-les als de lessen Nederlands.

KIM DE JONG

In het eindadvies *Ons Onderwijs2032* pleit Platform2032 (2016) voor meer aandacht voor de formatieve functie van toetsen, zodat 'leerlingen toetsing ervaren als een manier van leren'. Tijdens de workshop 'Evalueren om (verder) te leren' die Daniela Fasoglio en ik (beiden SLO) op de Dag van Taal, Kunsten en Cultuur in Groningen op 22 januari hielden, werd deze vorm van evalueren enthousiast ontvangen. Formatieve evaluatie bleek te voorzien in een behoefte, namelijk om leerresultaten te verhogen en de leerlingen daarbij actief te betrekken.

Bij formatieve evaluatie gaat het erom gegevens te verzamelen om te achterhalen waar een leerling zich bevindt in zijn leerproces. Die gegevens kunnen leraar en leerling gebruiken om te bepalen waar een leerling naartoe gaat of moet dan wel wil gaan (feed-up), waar

de leerling is in zijn leerproces (feedback) en wat de beste manier is om naar de gewenste situatie te komen (feed-forward). Formatieve evaluatie vindt plaats tijdens het leren met als doel het leren te bevorderen.

Om effectief te zijn is het belangrijk formatieve evaluatie regelmatig in te zetten. De beslissingen die docenten op basis ervan nemen, helpen hen bij hun lesplanning en helpen de leerlingen in hun leerproces. Het uiteindelijke doel is dat leerlingen komen tot eigenaarschap over het leren. Wiliam, emeritus hoogleraar Educational Assessment, legt formatieve evaluatie uit aan de hand van een schema waarin de drie leerprocessen (waar gaat de leerling heen? waar is de leerling nu? hoe komt de leerling daar?) en de drie actoren (docent, leerling en medeleerling) in een matrix worden geplaatst (2011). Dit levert vijf strategieën voor formatief evalueren op (zie figuur 1). Bij elke strategie horen technieken

(ontleend aan Wiliam, 2015), die hieronder worden geïllustreerd met praktische voorbeelden.

Strategie 1: Verhelderen, delen en begrijpen van leerdoelen en criteria voor succes

Voor leerlingen is het belangrijk om te weten wat het doel is van hetgeen ze gaan leren. Wat wordt er van hen verwacht en wanneer hebben ze het goed gedaan? Het lesdoel op het bord zetten en laten overnemen is niet voldoende. Dit is voor leerlingen vaak te vaag en te abstract. Leerlingen begrijpen pas echt wat de bedoeling is als ze zelf actief werken aan het bedenken en begrijpen van kwaliteitscriteria om een werk of prestatie te beoordelen. Het werken met concrete voorbeelden maakt het voor leerlingen veel duidelijker. Hieronder worden twee technieken beschreven die je hiervoor kunt inzetten.

De eerste techniek heet 'Bestevoorbeeld-discussie'.

Neem een les gespreksvaardigheid. Het doel van de les is om de uitspraak van de leerlingen te verbeteren. Deel de klas in vijf groepen in. Geef elke groep een korte tekst in de doeltaal om voor te bereiden. Elke groep kiest één leerling die de tekst voorleest. Nadat alle groepen voorgelezen hebben, besluit de klas welke groep de beste uitspraak had. Bespreek in een klassengesprek vervolgens de redenen hiervoor. Verzamel en noteer tot slot de criteria op het bord die bepalend zijn voor een goede uitspraak. Vooral deze bespreking is belangrijk! Waarom is die uitspraak beter?

Dezelfde techniek kun je toepassen bij schrijfvaardigheid. Geef leerlingen de opdracht om een tekst te schrijven. Nadat ze de teksten hebben ingeleverd, kijk je ze na. In plaats van een cijfer te geven kopieer je de drie beste werken en die deel je uit. Leerlingen bespreken waarom dit de beste drie zijn en noteren de kwaliteits-

	Waar werkt de leerling naartoe?	Waar is de leerling nu?	Hoe komt de leerling naar de gewenste situatie?
LERAAR	1 verhelderen van leerdoelen en delen van criteria voor succes	2 realiseren van effectieve discussies, taken en activiteiten die bewijs leveren voor leren	3 feedback geven gericht op verder leren
MEDELEERLING	begrijpen en delen van leerdoelen en criteria voor succes	4 activeren van leerlingen als belangrijke informatiebronnen voor elkaar	
LEERLING	begrijpen van leerdoelen en criteria voor succes	5 activeren van leerlingen in het stimuleren van eigenaarschap over het eigen leren	

Figuur 1. Vijf strategieën voor formatief evalueren (gebaseerd op Wiliam, 2011)

criteria. Met deze criteria herschrijft elke leerling zijn eigen tekst.

Een tweede techniek heet 'Rangschikken'. Leerlingen krijgen een aantal anonieme schrijfwerken van uiteenlopend niveau. Hun taak is om individueel de werken op volgorde te leggen van minder goed naar best. Vervolgens wordt de volgorde met een buurman/buurvrouw besproken. Daarna worden de resultaten klassikaal besproken (deze werkvorm heet denken-delen-uitwisselen en is een techniek om leerlingen actief te betrekken bij de lesactiviteit). Niet alleen de volgorde zelf is van belang, vooral de redenen waarom ze voor die volgorde hebben gekozen is belangrijk.

Strategie 2: Realiseren van effectieve discussies, taken en activiteiten die bewijs leveren voor leren

We onderwijzen leerlingen heel veel tijdens een les. Wat we vaak niet weten is of leerlingen alles ook begrijpen en onthouden op de manier zoals wij dat bedoeld hebben. Daarom is het goed om tijdens de les regelmatig te controleren of leerlingen begrepen en onthouden hebben wat wij hebben willen overbrengen. Hieronder volgen weer twee technieken om bewijs te leveren voor leren (of het juist niet leren).

Bij de eerste techniek mogen leerlingen geen vingers meer opsteken tenzij ze een vraag willen stellen. Wat gebeurt er namelijk als je een vraag stelt in de klas? Meestal zullen enkele leerlingen (vaak dezelfde) hun vinger opsteken om antwoord te geven. De rest

van de klas wacht af of doet helemaal niet mee. Met deze techniek betrek je alle leerlingen actief bij de les. Nadat je een vraag hebt gesteld, mogen leerlingen geen vinger opsteken, maar kies je willekeurig iemand uit die het antwoord mag geven (bijvoorbeeld via een app als Pikme of Pick a Student, of met een bekertje met stokjes waarop alle namen van de leerlingen uit de klas staan). Hierdoor gaan alle leerlingen nadenken over het te geven antwoord. Als de gekozen leerling het antwoord niet weet, mag hij hulp inschakelen, door bijvoorbeeld twee andere leerlingen het antwoord te laten geven. De leerling kiest vervolgens het antwoord dat hij het beste vindt en herhaalt dit.

Met de tweede techniek zorg je ervoor dat je in één oogopslag van een hele klas kan zien wat er geleerd is. Je kunt hiervoor miniwhiteboards (een insteekhoesje met een wit vel erin en een whiteboardmarker) gebruiken. Geef een opdracht, bijvoorbeeld 'Dessinez un lapin' of 'Schrijf de Franse vertaling van een groene jurk op' (na een les over bijvoeglijk naamwoorden).

Het gebruiken van een quiz op Socrative of Kahoot past hier ook goed bij (hiervoor hebben leerlingen wel hun smartphone nodig).

Strategie 3: Feedback geven gericht op verder leren
Indirecte feedback is een vorm van constructieve feedback waarbij de leerlingen niet meteen zien wat ze kunnen verbeteren. Je wijst slechts de plaats en de vorm van de fout aan. Dit kan door een fout in de kantlijn aan te

Als leerlingen eigenaar worden van hun eigen leerproces, verbetert dat de prestaties aanzienlijk

geven, niet in het werk zelf. De leerling spoot zelf de fout op en geeft het juiste antwoord. Ook kun je drie holistische opmerkingen onder aan het werk schrijven, opmerkingen waardoor de leerling nog eens naar de hele tekst kijkt, waarna die zelf nagaat op welke delen van de tekst de opmerkingen betrekking hebben. Bijvoorbeeld: 'Je hebt enkele anglicismen gebruikt, de werkwoordstijd is niet overal juist en een aantal werkwoordvervoegingen klopt niet.'

Indirecte feedback kun je ook geven door de opmerkingen op een leerlingwerk op een apart blaadje te schrijven in plaats van in het werk zelf. Deel vervolgens aan groepjes van vier de werken uit met de vier blaadjes opmerkingen. De leerlingen zoeken de juiste opmerkingen bij de teksten. Dit dwingt hen om de opmerkingen goed te lezen. Zo besteden leerlingen net zo veel tijd aan het verwerken van de opmerkingen als de docent heeft besteed om ze te schrijven.

Strategie 4: Activeren van leerlingen als belangrijke informatiebronnen voor elkaar

Leerlingen nemen feedback die zij hebben ontvangen van een andere leerling heel serieus. Hieronder volgen twee technieken waarbij leerlingen elkaar constructieve feedback geven.

Leerlingen benoemen een positief aspect van bijvoorbeeld een schrijfwerk, een filmpje of een presentatie (de top) en één verbeteringsuggestie (de tip). Ook hier geldt dat de gegeven feedback indirect is zoals hierboven beschreven. Dit zal met leerlingen besproken en geoefend dienen te worden.

De volgende techniek, C3B4ME (*see three before me*), gaat ervan uit dat leerlingen elkaar kunnen helpen bij vragen over de lesstof. Dit betekent dat de leerling eerst om raad vraagt bij ten minste drie medeleerlingen voordat hij met zijn vraag bij de leraar mag komen.

Strategie 5: Activeren van leerlingen in het stimuleren van eigenaarschap over het eigen leren

Als leerlingen eigenaar worden van hun eigen leerproces, verbetert dat de prestaties aanzienlijk. Hieronder volgen een paar voorbeelden waarbij leerlingen actief betrokken worden bij het eigen leren.

In zelfreflectieformulieren geven leerlingen aan wat

er al goed gaat en welke gebieden nog aandacht verdienen. Ze denken hierbij ook na over manieren om het werk te verbeteren.

Ook kunnen leerlingen aan de hand van criteria die door de klas zijn opgesteld bij het bespreken van de opdracht, bijvoorbeeld het schrijven van een verslag, hun eigen werk nakijken en nog een verbeteringslag maken.

Een andere mogelijkheid is om leerlingen hun gemaakte werken te laten bewaren in leerportfolio's. Door beter werk toe te voegen aan eerder werk worden ontwikkelingen zichtbaar. Daardoor ontdekken leerlingen niet alleen hoe het leertraject eruitziet, maar leren ze ook dat het werk verbeterd is. Ze ontdekken dat zij zelf invloed hebben op hun eigen leren.

Nog een andere mogelijkheid: met gekleurde bekertjes kunnen leerlingen goed aangeven of ze de lesstof begrijpen of niet. Deel daarvoor bekertjes in de kleuren groen, geel en rood uit aan alle leerlingen. De leerling die een groen bekertje tijdens een les op tafel zet, snapt de stof, heeft geen hulp nodig en kan dit onderdeel aan een andere leerling uitleggen. Bij geel snapt de leerling het niet helemaal, maar kan wel verder werken. Bij rood zit de leerling vast en heeft hulp nodig (een leerling met een groen bekertje kan deze hulp ook geven).

De hierboven beschreven technieken vormen slechts een kleine selectie van wat er op het gebied van formatieve evaluatie mogelijk is. In de bij dit artikel genoemde bronnen staan nog veel meer suggesties. De technieken kunnen bij elk vak en op elk niveau ingezet worden, dus ben je na het lezen van dit artikel enthousiast geworden, aarzel dan niet om ook collega's van de andere vakken te betrekken bij het inzetten van formatieve evaluatie op school. ■

LITERATUUR

- Platform Onderwijs2032. (2016). *Ons onderwijs2032: Eindadvies*. Den Haag: Auteur. Geraadpleegd via <http://ononderwijs2032.nl/wp-content/uploads/2016/01/Ons-Onderwijs2032-Eindadvies-januari-2016.pdf>
- Wiliam, D. (2011). *Embedded formative assessment: Practical strategies and tools for K-12 teachers*. Bloomington, IN: Solution Tree Press. (Ook verschenen in het Nederlands bij Ten Brink Uitgevers onder de titel *Cijfers geven werkt niet*, 2013.)
- Wiliam, D., & Leahy, S. (2015). *Embedding formative assessment: Practical techniques for K-12 classrooms*. West Palm Beach, FL: Learning Sciences International.